

Frelse og fortabelse
Kaj Mogensen
Aros, 2012
256 sider

Anmeldt af **Peter V. Legarth**

Kaj Mogensen (KM) er en lærd og bredt orienteret mand. Han har gennem en årrække været censor ved de teologiske fakulteter og har desuden i 12 år været det teologiske censorkorps formand. Mange teologer har været under kærlig behandling af KM, men ellers vil KM være kendt for sit utrættelige insisteren på læren om alles frelse, den såkaldte alforsoning. Nu foreligger KM's *opus magnum* på mere end 400 sider, det vil sige en omfangsrig monografi om frelse og fortabelse.

Bogen rummer en detaljeret gennemgang af bibeltekster, der bredt forstået handler om frelsen. KM analyserer i en række selvstændige kapitler GT, de synoptiske evangelier, Johannesevangeliet og den paulinske brevsamling. I et særskilt kapitel drøftes spørgsmålet om, hvorvidt Judas Iskariot ifølge NT blev frelst. Bogen indledes med en præsentation af problemstillingen og et kirkehistorisk vue, og KM redegør for det bibelsyn, der ligger til grund for hans fremstilling. Bogen afsluttes med systematiske overvejelser. I en bevægende epiløg lukkes vi ind i sorgen og savnet i forbindelse med et toårigt barnebarns begra-

velse: "Men hvor var Gud henne? Jeg tror, at Gud var og er i en lille pige med Downs Syndrom. Den Gud, jeg tror på, er en Gud, der også har Downs Syndrom" (412).

Jeg vil i det følgende præsentere nogle hovedsynspunkter i KM's fremstilling. Bogen er spækket med detaljer, og det er ikke muligt her at give et udtømmende referat af monografien.

KM indleder med at præsentere sin tese: "Læren om den dobbelte udgang er en ophævelse af det grundlæggende i kristen bibelsk funderet tro. Den bibelske frelseshistorie er en fortælling, som ender lykkeligt" (14). KM vil plædere for troen på, at der findes en kærlig Gud, som har åbenbaret sig i Jesus Kristus, troen på at Jesu Kristi forsonergerning omfatter alle mennesker, håbet om det brudte skaberværks genoprettelse (14).

KM er på det rene med, at en lære om den dobbelte udgang findes i CA 17 og i Athanasianum, men denne lære inddrages i disse tekster i sammenhænge, hvor troen er blevet ortodoksi, og hvor læren er et middel til at true og skræmme med, et magtmiddel. I det hele taget skal bekendel-

sesskrifterne tolkes ud fra Bibelen og ikke omvendt, og da læren om den dobbelte udgang ikke findes i Bibelen og ikke hører til det væsentlige i bekendelsesskrifterne, kan en afvisning af læren om den dobbelte udgang ifølge KM ikke tolkes som manglende bekendelsestroskab (21).

I næste kapitel redegør KM for sit eget bibelsyn. Pointen for KM er, at Bibelen er inspireret og derfor kan inspirere. Inspirationslæren danner ikke grundlag for en skriftteori, men for en skriftanvendelse. Bibelen er ikke Guds Ord, for Guds Ord er altid mundtligt, men bibelteksterne kan gå hen og blive Guds Ord, når de bliver mundtlige (50). Den historisk-kritiske forskning kan berige bibellæsningen. Det bliver dermed gjort klart, at evangelierne er forkyndelse af Jesus og ikke nødvendigvis en gengivelse af et historisk forløb. Beretningen af brylluppet i Kana er eksempelvis "et anskueligt billede" (58), og som sådan har den betydning for troen og håbet. Forskningen hjælper os til at flytte fokus fra det, der skete (eller ikke skete) til: "hvad betyder det?" (58).

Det fjerde kapitel er helliget GT. KM påpeger, at der i GT er et håb om skaberværkets genoprettelse. KM understreger, at mennesket til forskel fra dyrene er skabt i Guds billede; mennesket "ligner" Gud. Syndefaldet betyder ikke, at gudbilledligheden er mistet; sådan skal Rom 3,21-23 ikke forstås. Det, der er mistet, er den fuldkomne, uspolerede gudbilledlighed (81). Med andre ord: "hvert eneste menneske har bevaret gudbilledligheden" (82). Genoprettelsen, det vil sige hvert eneste menneskes fornyelse af gudbilledligheden, er begyndt i den kristne menighed, mens alle ikke-kristne vil opleve denne fornyelse ved fuldendelsen (82). Denne tale om gudbilledlighed er vigtig for en forståelse af læren om alles frelse. Derimod må tanken om en evig pine betyde, at Gud destruerer sit eget billede, at Kristus

for evigt skilles fra sit billede. Gud tager sig selv med i faldet. Gud fortaber sig selv (83f), men en sådan forestilling om en destruktion af skaberværket ophæver ifølge KM selve skabelsestanken.

Den eneste tekst i GT, der taler om noget, der ligner læren om den dobbelte udgang, er Dan 12,1-3. Men KM betoner, at denne tekst er enestående; den er knyttet til en bestemt historisk situation, og hvis den skal tages for pålydende, er det kun Israel eller en del af Israel, der bliver frelst (124). Vi kan derfor ikke udlede en lære om den dobbelte udgang af Dan 12. Der er forskel på fromme og ugudelige ifølge GT, men denne forskel gælder alene dette liv. Døden sættes aldrig i GT i forbindelse med forestillingen om den dobbelte udgang (125).

KM behandler derefter de synoptiske evangelier. KM pointerer, at der ingen tekster er i NT, der ikke er Jesus-forkyndelse. Jesus er enestående, men KM betoner, at det ikke er den historiske Jesus, men den fortalte og forkyndte Jesus, der er fokus på i hans fremstilling.

Først gælder det Jesu lignelser. Ordene om lignelsernes mening fra Es 6,9f svarer "naturligvis" ikke til Jesu egen forståelse af lignelserne, men afspejler Markus' erfaring af, at mange vendte Jesus ryggen (135). Og forhærdelsen er i NT almindeligvis midlertidig. Generelt proklamerer Jesu lignelser håbet om Guds riges endegyldige sejr (143). Lignelsen om ukrudtet i hveden (Matt 13,24-43) taler ganske vist om en dobbelt udgang (dog ikke evig pine). Men lignelsen er næppe fortalt af Jesus (144), men den afspejler forhold i Matthæus' menighed. I lignelsen om de onde vinbønder (Mark 12,1-12) hedder det, at de onde får frataget vingården og bliver dræbt. Men KM betoner, at denne dobbelte udgang skildrer forskellige faser i frelseshistorien (Israel – Jesus); der tales ikke om en individuel dom, der afgør

det enkelte menneskes skæbne. I ordene om voddet (Matt 13,44-52) siges det, at de onde skal kastes ud, og ifølge udlægningen bliver de kastet i en ovn af ild. KM erklærer, at dette er tilintetgørelse. Lignelsen proklamerer ondskabens tilintetgørelse og Guds riges sejr.

Jesus taler i Bjergprædikenen om to veje og to porte; der er to muligheder for hvert eneste menneske: frelse eller fortabelse. "Men det siger intet om endemålet" (153). Teksterne kan forstås eksistentielt. Her i livet er der et valg mellem "Himmeriget" og det "at være borte fra Jesus" (155), og "hin dag" er hver eneste dag, hvor mennesket stilles over for den etiske fordring. Endvidere: Når det i Matt 21,28-32 hedder, at toldere og skøger kommer ind "før jer", så siges det utvetydigt, at alle kommer ind (165). På linje hermed erklærer KM, at den, der ikke havde bryllupsklædning på (Matt 22,1-14), er djæveln. Lignelsen skildrer Guds sejr over djæveln, ondskabens tilintetgørelse (170).

Når Jesus nogle steder advarer imod det sted, hvor der skal være gråd og tænderskæren, er fokus rettet imod dette liv, det jordiske liv. At blive kastet ud i mørket udenfor er fortabelse; det er de livsmuligheder, som ikke blev virkeliggjort, der er fortabte (180). Tilsvarende er mørket kun at finde i dette liv.

Fælles for lignelserne i Luk 15 er temaet: tabt og fundet. Gud leder efter det mistede (=fortabte) får. Han henter det ud af fortabelsens mørke og bringer det hjem til festen hos Gud (200). Men man kan ikke dele glæden hos fårenes ejer og samtidig lære den dobbelte udgang; i givet fald skulle lignelsen have fortalt, at nogle af fårene aldrig blev fundet! "Læren om dobbelt udgang forvandler en lykkelig guddommelig komedie til den største menneskelige tragedie" (200).

I det sjette kapitel er opmærksomheden rettet imod Johannesevangeliet. Beretningen om Lazarus (Joh 11,1-44) forkynder, at Gud kalder hele menneskeheden ud af dødens herredømme til livet. Jesus skænker livet, det vil sige det egentlige meningsfulde liv; det evige liv er at tro på Jesus i dette liv. Der bliver i Johannesevangeliet aldrig tale om, at Gud sender et menneske ud i mørket til evig pine. Der er intet helvede i Johannesevangeliet, men derimod en stærk forkyndelse af, hvor betydningsfuldt dette liv er (246).

I Nikodemus-samtalen (Joh 3,1-21) skelnes mellem fødsel af Ånd og af kød. "Det er en bevægelse fra det midlertidige til det evige, fra det overfladiske til det essentielle og fra det falske til det ægte" (250). Det handler ikke om to grupper af mennesker, men snarere om to dimensioner eller to faser. Jesus kalder til en ny eksistens i kærlighed, fra det uegentlige liv i denne verden til det sande liv i troen på Jesus (252). "At afvise Jesus betyder, at man ikke får del i det kvalificerede liv, det vil sige den sande eksistens" (255).

KM's konklusion er: "Der er intet sted i Johannesevangeliet antydning af dobbelt udgang. [...] Tværtimod er Guds kærlighed til verden det centrale teologiske grundlag og udgangspunkt i Johannesevangeliet. [...] Det er muligt for mennesker at afvise evangeliet, men det er ikke muligt for mennesker at sætte den guddommelige frelsesplan ud af kraft" (267).

Judas Iskariot får en selvstændig behandling hos KM. Judas Iskariot er ifølge KM en "identifikationsfigur for alt det i os, der forråder Jesus ved ikke at leve i troen på ham og i de gerninger, som troen udfolder" (271). Judas dør for Jesus, og Jesus dør for Judas. Judas er ikke dømt ude. Han deltager derimod i nadveren og modtager syndernes forladelse (Matt 26,28). I evan-

gelierne er der intet ord om Judas' evige fordømmelse. Judas gik ud i natten (Joh 13,30), men lyset skinner i mørket, og mørket fik ikke bugt med lyset (Joh 1,5); heller ikke Judas' mørke var stærkere end Jesu lys.

I det ottende kapitel analyserer KM den paulinske brevsamling. Ef 1,3-23 handler ifølge KM om genoprettelse og alforsoning: Gud har sammenfattet alt i Kristus, både det jordiske og det himmelske. Ef-brevet lærer alle tings genoprettelse. Det samme gør hymnen i Kol 1,15-20.

Det skal tages for pålydende, når det i 1 Tim 1,2-6; 4,8-11 hedder, at Gud vil alle menneskers frelse. Menigheden vil erfare frelsen allerede i dette liv, men i den endegyldige tilstand vil alle mennesker erfare frelsen. Det betyder, at når Pastoralbrevene taler om frafald fra troen, skibbrud på troen etc., er der alene tale om forhold, der vedrører dette liv (298).

Tanken om alforsoning findes også i 1 Kor 15,22, hvor Paulus udtaler, at som alle dør i Adam, skal alle gøres levende med Kristus. Det evige liv vil omfatte alle, og hele Paulus' argumentation vil bryde sammen, hvis man antager en lære om den dobbelte udgang. For så bliver alle alligevel ikke levendegjort med Kristus (306).

Samme tankegang findes i Rom 9-11. Alt er tilrettelagt af den suveræne Gud på en sådan måde, at alle hedninger bliver frelst ("hedningernes fylde"), og så at "hele Israel" bliver frelst (Rom 11,25f). Paulus konkluderer, at Gud har indesluttet alle i ulydighed for at vise alle barmhjertighed (Rom 11,32). Dette skal tages bogstaveligt og ikke begrænses af en antagelse af den dobbelte udgang. I givet fald omfatter Guds barmhjertighed jo alligevel ikke alle. Gud skænker mennesker den frelsende tro, nogle nu, resten engang.

Nogle tekster kunne tydes som belæg

for den dobbelte udgang, for eksempel 1 Kor 1,18f; 2 Kor 2,15f. Paulus sonderer her mellem frelse og fortabelse, men ifølge KM er den frelse og fortabelse, som Paulus beskriver, nutid. Fortabelse er at mangle det nutidige livsfællesskab med Kristus. Fortabelsen er midlertidig og dennesidig og præsentisk, men ikke futurisk. "Fortabelsen vil i Guds fremtid fortages. Kristus vil tilintetgøre fortabelsens magt, så Gud kan være alt i alle. [...] Der er en dom, men der er ingen evig fortabelse. Dette menneskeliv kan være en pine i vantro og håbløshed, men pinen er ikke evig" (326f). Fortabelse angår med andre ord udelukkende nutiden og aldrig fremtiden i KM's læsning af Paulus.

Det afsluttende kapitel rummer KM's systematiske overvejelser. KM drøfter først dommen. Det er vitalt for den kristne tro, at Gud er dommer, både på den yderste dag og hver dag i et menneskes liv. Og Jesus er dommer, men han er på samme tid den, der kom til verden for at frelse syndere. "Dommeren er den samme, som på korset døde for syndere" (334). Men læren om den dobbelte udgang adskiller frelseren Jesus fra dommeren Jesus, mener KM. Man spalter Jesus op i to: den forsonende og den straffende Jesus (336).

KM refererer til nogle af os, der må fastholde læren om den dobbelte udgang, men som på samme tid udtrykker et stort ubehag ved denne lære. "Man tror på det, man ikke håber" (356) og holder sig til et budskab, som man håber, ikke er sandt. "Det er problematisk, at man må forkynde et budskab, som man af hjertet ikke kan tilslutte sig" (358). KM fortsætter: "Ifølge læren om dobbelt udgang bliver frelsen et tilbud, hvor alt afhænger af, hvordan dette tilbud modtages. [...] I forhold til Gud bliver mennesket kunde, og Gud en, der kommer med dyre eller billige tilbud" (362).

Vigtig i denne forbindelse er ordene om

Guds kærlighed og Jesu død for ethvert menneske. Gud er til stede i Jesu korsdød som selvhengivende kærlighed. "Når Gud sammen med Jesus sætter livet til på korset for menneskers skyld, kan det ikke forenes med, at han engang sender de samme mennesker i tidsubegrænset smerte" (366).

Konklusionen er: "Den dobbelte udgang kan ikke begrundes ud fra Bibelen, hvis der ses bort fra ganske få tekster" (377). "Læren om dobbelt udgang er et udtryk for, at 'bogstaven slår ihjel' (2 Kor 3,6)" (377). Men det kristne håb kan ikke håbe på mindre, end at Gud skænker alle den frelsende tro.

Læren om alles frelse gør ikke kristen mission betydningsløs. Kristen mission er at sprede den glæde og den lovprisning, som udspringer af evangeliet. Det har betydning for menneskers nutid, men altså ikke for deres evige ve og vel. Derfor gælder det: "Det er på denne jord muligt at afvise evangeliet og vælge troen fra. Men når Jesus kommer synligt for alle for at dømme levende og døde, må hvert eneste menneske i frihed lade sig omfatte af Guds kærlighed og få del i den frelsende tro" (389). Det nytter ikke i den forbindelse at henvise til menneskets frihed til at afvise frelsen. Menneskets frihed må nemlig ikke overskygge Guds frihed, og man kan spørge, om det er at respektere et 'nej' til Guds kærlighed, hvis Gud sender det menneske, der afviser hans kærlighed, i tidsubegrænset pine (401). Frihed er altså ikke at være selvberørende, men den består i bundethed til Gud (403). Gud tvinger ikke nogen, men Gud fører i sin kærlighed ethvert menneske ind til frelsen.

KM slutter fremstillingen med en stærk understregning af Guds kærlighed. "En Gud, der sætter grænser for tilgivelsen og sender mennesker i evig pine, er ikke kristentroens Gud. Fortabetsens Gud kan ikke være evangeliets Gud" (408). KM vil ikke

nægte, at der kan findes udsagn, der lærer en dobbelt udgang, men de er isolerede udsagn. De er isolerede fra budskabet om Guds kærlighed ved Jesus Kristus. Læren om den dobbelte udgang er en ophævelse af det kristne evangelium. Denne lære tegner et forvrænget billede af Gud.

Så vidt bogens indhold med det umisforståelige anliggende, at ethvert menneske bliver frelst, uanset om det i sit jordeliv vil det eller ej.

Bogen er spændende at læse. Den er skrevet med et lidenskabeligt engagement, hvor man på intet tidspunkt er i tvivl om bogens ærinde. Det er en hjertesag for KM at afvise læren om den dobbelte udgang, og dette tema gentages eksplicit i en uendelighed. Kursiverede opsummeringer forekommer ganske hyppigt, hvilket er en god hjælp for tilegnelsen af bogens indhold. Bogen er pædagogisk set vel tilrettelagt. Man fornemmer, at KM er vant til at undervise! KM er god til at formulere sig, og mange gange siger man til sig selv: *Godt sagt*. Flere steder findes slagfærdige sætninger, hvor KM har leget med sproget (50, 53). Teksten er plejet og formuleret med stor omhu. Nogle af formuleringerne er helt aforismeagtige. Det er en vel kendt fristelse for teologer at formulere sig indviklet og med mængder af forbehold ud fra devisen, at jo mere indviklet sproget er, desto mere lærd fremstår man. Men den fristelse falder KM ikke i. Han er generelt til at forstå! Ulempen er, at KM formulerer sig rigeligt skråsikkert. Han udtrykker sjældent forbehold over for egne tolkninger. Han siger ikke, at fortabelse efter hans opfattelse er nutid. Nej, han erklærer det som en kendsgerning, at fortabelse er nutid (fx 326). Der er én bestemt opfattelse af den sag. Det kan åbenbart ikke diskuteres efter KM's opfattelse.

Det er også værd at nævne, at bogen er baseret på en stor belæsthed, og den har da

også en ganske omfattende litteraturliste. Bogen er kendetegnet af stor rigdom på detaljer. Jeg skal på den anden side ikke nægte, at jeg ved læsningen fandt det lidt trættende med de mange og udførlige redegørelser, hvor KM til tider bevæger sig ud på nogle felter, som ikke direkte vedrører bogens tese. Den kan til tider fremstå rigelig omstændelig. Men bogens pointe er man ikke i tvivl om. Det handler hele vejen igennem om et gennemgribende opgør med læren om den dobbelte udgang og et forsvar for læren om alles frelse. Som man bevæger sig frem i bogen, bliver den efterhånden forudsigtelig og dermed en anelse kedelig. Man ved som læser på forhånd, at enhver tanke om den dobbelte udgang på den ene eller den anden måde bliver elimineret bort.

Bogen har et lækkert udstyr med en stærk forside-illustration af Maja Lisa Engelhardt. Dog irriterede det, at limningen et sted ikke var i orden, så at blade i bogen rev sig løs.

Bogens ydre imponerer, og det kan føjes til, at der er læst grundig korrektur på bogen. Der er så at sige ingen trykfejl. Men bogens indhold overbeviser ikke. Der er som nævnt en utvetydig tendens i forklaringerne. Enhver ansats til læren om den dobbelte udgang afstreges på mange forskellige måder. Det bedste forsvar er et angreb, og læren om den dobbelte udgang bliver med stor voldsomhed angrebet igen og igen.

KM's tese drives igennem med en aldrig svigtende konsekvens. Jeg kan ikke sige mig fri for en følelse af, at læren om alles frelse kun lader sig bibelsk begrunde (1) ved at omtolke relevante tekster og give dem mere eller mindre subtile forklaringer, (2) ved at tilbagevise visse bibelteksters relevans for emnet, (3) ved at overbetone isolerede formuleringer i bibelteksterne og (4) ved at negligere ord om dommen.

Jeg tager disse kritikpunkter en for en. For det første omtolker KM teksterne, og det sker i visse tilfælde på en måde, som overrasker, når man tager KM's store faglige kompetence i betragtning. KM slår eksempelvis til lyd for, at Matthæusevangeliets mange udsagn om gråd og tænderskæren går på de fortabtes nuværende tilstand og afspejler den smerte i dette liv at være uden for Himmeriget (156). Når vendingen bruges i Luk 13,28f, er fokus ikke rettet imod frelse og fortabelse, men imod forholdet mellem jøder og kristne i frelsesplanen. Udsagnene i Luk 13,28f er altså ikke generelle, men situationsbestemte (157). Men mon der dog ikke sidder en gnist af tvivl i KM's sind her? Jesus siger eksempelvis ifølge Matt 8,11f: "Mange skal komme fra øst og vest og sidde til bords med Abraham og Isak og Jakob i Himmeriget, men Rigets egne børn skal kastes ud i mørket udenfor. Der skal der være gråd og tænderskæren." Det er meget gådefuldt, at KM kan læse et sådant udsagn som et ord om de ikke-troendes situation her og nu i dette jordeliv. Eller at udsagnet handler om de livsmuligheder, som ikke blev virkeliggjort (180). Tilsvarende angår straffen over den gældbundne tjener (Matt 18,21-35) ikke livet efter døden. "At blive kastet udenfor betyder, at man mister livets sande mening og betydning" (160).

På linje hermed kommer de fem tåbelige brudepiger i KM's tolkning af Matt 25,1-13 ikke nødvendigvis til en lukket dør. Teksten siger ganske vist, at døren er definitivt lukket; der er desværre intet i teksten, der kan tydes anderledes, men KM trøster os med, at sådanne ord snarere afspejler situationen i den første kristne menighed, og at Jesus nok lukker døren op alligevel (177f).

Der forekommer hos KM spidsfindige og udokumenterede tolkninger. Jesus taler for eksempel om de onde, som skal kastes i ovnen med ild (Matt 13,49f). Men med et

snuptag ændrer KM flertalsformen til ental. Resultatet er, at lignelsen kommer til at handle om det ondes tilintetgørelse og Guds riges sejr (150f). Endvidere: Dommedag er hver eneste dag, hvor mennesket stilles over for den etiske fordring (155).

Ordene om synden imod Helligånden synes at sætte en grænse for Guds tilgivelse. Men ifølge KM er synden imod Helligånden at forstå som Satans ondskab, som aldrig skal tilgives. Satan skal ikke tilgives, men tilintetgøres (209). Med andre ord: Der er én og kun én, der kan synde imod Helligånden, nemlig djævelen selv.

KM kan naturligvis ikke benægte, at Paulus lærer retfærdiggørelse ved tro, det vil sige frelse ved tro. Hvis KM's regnestykke skal gå op, må alle mennesker i givet fald komme til tro, og det er faktisk også, hvad KM antager. Han siger: "Da frelsen er ved troen, må konsekvensen være, at troen på et eller andet tidspunkt rækkes til hvert eneste menneske, der derved frelses" (304). Troen rækkes senest det menneske i døden. Man spørger uvilkårligt: Hvilket belæg har KM for en sådan påstand? Mon ikke KM selv vil indrømme, at hans eksegese her er letsindig og spekulativ?

Så vidt omtolkningen af bibeltekster. For det andet tilbagevises tekster, hvor bogens tese anfægtes. KM kan eksempelvis ikke komme uden om, at 2 Thess rummer udsagn om den dobbelte udgang. Men indholdet af 2 Thess er ifølge KM uden sammenhæng med den paulinske forkyndelse af retfærdiggørelse. Både glæden og nåden synes fraværende i 2 Thess (347). Udsagn i 2 Thess kan derfor ikke tillægges afgørende betydning. Paulus' ord i 2 Thess "overbydes ganske af hans tro på den nådige og kærlige Gud" (328). Samme procedure følger KM vedrørende Dan 12,1-3. KM betoner som nævnt, at denne tekst er ekstraordinær; den hører hjemme i en konkret historisk situa-

tion og har ikke almen gyldighed. Med den tilgang går regnestykket op for KM. Når det gælder Jesu lignelser, er fremgangsmåden, at de lignelser, der kunne modsige KM's tese, afvises. De er næppe talt af Jesus, men afspejler forhold i for eksempel Matthæus' menighed (fx 144). Keine Hexerei, nur Behendigkeit.

KM erklærer, at fortabelse (bortset fra nogle tekster i 2 Pet og Åb) ikke er en tidsubegrænset pine (281). Man kunne have ventet en redegørelse for de aktuelle tekster i 2 Pet og Åb, men man leder forgæves efter en analyse af dem. Disse og beslægtede tekster taler imidlertid umisforståeligt om fortabelse, ødelæggelse (2 Pet 2,1.3; 3,7.16; Åb 17,8.11), straf (2 Pet 2,9), ja, straf med evig ild (Jud 7; sml. Jud 23), dom (2 Pet 2,4.9; Jud 4). Denne forfærdende virkelighed rammer djævelen og hans følgesvende, men også de falske lærere og de uretfærdige og de ugudelige, som det hedder i 2 Pet 2,9 og Jud 14f.

Åbenbaringsbogen rummer en kraftig advarsel imod Guds vrede (Åb 14,9-11: Guds harmes vin, Guds vredes bæger), Johannes trøster ikke menigheden med, at det nok ikke går så galt endda. Her er ikke udelukkende tale om en *Feel-Good-Christianity*, men både Guds vrede og Guds kærlighed er en levende virkelighed ifølge Åbenbaringsbogen. Djævelen, dyret og den falske profet dømmes ifølge Åb 20,10 til evig pine. Og det er uhyggeligt at læse, at de, der ikke er indskrevet i livets bog, kastes i ildsøen (Åb 20,15), den anden død (Åb 21,8).

Det er tekster, som det er uholdbart bare at skubbe til side. Personligt undgår jeg dem, og jeg tror, at der holdes ganske få prædikener over dem. Når man beskæftiger sig med sådanne tekster, udsætter man sig også for den kritik, at fortabelse gerne er noget, der rammer andre. Der kan være mange grunde til at fortie den virkelighed,

som sådanne tekster afdækker. Men teksterne er der jo, og de indgår i vor kirkes kanoniske skrifter. Vejen frem er ikke at fortie og bagatellisere.

For det tredje forekommer der en selektiv læsning af visse bibelttekster. Her har jeg bibelord i tankerne, der for eksempel udtaler, at Jesus er Guds lam, der bærer verdens synd. Et sådant ord om verden bliver for KM et udsagn om, at alle mennesker bliver frelst (247-249). Forsoningen har ifølge KM universel rækkevidde og omfatter alle mennesker. "Det går ikke at hævde, at det kun gælder, hvis mennesker tager imod hans forkyndelse, får når synden er vantro, må frelestilsagnet også gælde dem, der – indtil videre – ikke tager imod" (249).

En beslægtet forklaring forekommer ved udlægningen af Paulus' ord i 2 Kor 5,17-21. Forligelsen er i Jesus Kristus, og den er universel ("verden"). Paulus er sendt med dette budskab: *Lad jer forlige med Gud*. Det betyder ikke, at forligelsen er ophævet, hvis mennesket modsætter sig evangeliet, men kaldet er et kald til at lade forligelsen blive "den livsvirkelighed, som Gud allerede har tilvejebragt. [...] Det objektive bliver først til glæde, når det bliver subjektivt. Men det subjektive forudsætter og kan aldrig ophæve det objektive" (295). Paulus' formaning: *Lad jer forlige med Gud* gælder alene menighedens nutid; den har ingen betydning, der rækker ud over denne nutid. Hvis man antager, at forligelsen først bliver en subjektiv virkelighed, når den modtages, bliver der i virkeligheden tale om selvfrelse og "så er det lille menneske stærkere end skabelsens og forsoningens Gud" (296).

Det hedder, at Paulus i Ef 1 og Kol 1 lærer alle tings genoprettelse. Gud har sammenfattet alt i Kristus, både det jordiske og det himmelske (Ef 1,10); det skaberværk, der ved syndefaldet faldt ud af det oprindelige fællesskab med Kristus, bringes tilbage

til dette fællesskab. Der er ifølge KM tale om en universel frelsesvirkelighed. Ja, også magter og myndigheder skal frelses (287f). Paulus siger et andet sted, at alle skal levendegøres i Kristus (1 Kor 15,22), men nu hedder det, at alle magter og myndigheder skal underlægges Kristus og bliver tilintetgjort (307).

Der findes udsagn, som tilsyneladende kan dokumentere en lære om apokatastasis. Paulus kan også sige, at Gud har indsluttet alle i ulydighed for at vise alle barmhjertighed (Rom 11,32). Og i 1 Tim 1,2-6 udtaler Paulus, at Gud vil alle menneskers frelse (jf. 1 Tim 4,8-11).

Jeg kan ikke her drøfte alle disse tekster, men må nøjes med at sige, at frelsen ifølge NT er tiltænkt hvert eneste menneske. Ikke en eneste person kan med rette regne sig uden for synsfeltet, når Jesus siger: *Det er fuldbragt*. Men det er ikke det samme som at sige, at alle da bliver frelst. Det ligger i kærlighedens væsen, at det er muligt at sige nej til den. Der er nogle, der bliver indbudt, men som ikke vil deltage i bryllupsfesten (Matt 22,3). Kapernaum så Jesu gerninger, men ville ikke omvende sig; derfor skal byen nedstyrtes i dødsriget (Matt 11,23). Jesus respekterede byens afvisning og tvang ikke nogen tilslutning igennem. Jesus siger, at den, der ikke tager imod Guds rige som et lille barn, ingenlunde (ouv mh,) kommer ind i dette rige (Mark 10,15). På linje hermed erklærer Paulus, at den, der praktiserer lasterne, ikke skal arve Guds rige (Gal 5,21). Et menneske kan komme i den situation, at det ikke får gavn af Jesu Kristi frelsesgerning (Gal 5,2-4). Menneskets valg og ansvar respekteres.

I Fil 2,10f hedder det, at "hvert knæ skal bøje sig, i himlen og på jorden og under jorden, og hver tunge bekende: Jesus Kristus er Herre" (Fil 2,10f). Dette kunne tolkes som et udsagn om alforsoningen, men så

skal denne passus isoleres fra andre udsagn i Filipperbrevet, hvor Paulus omtaler fortabelse, ἀπώλεια (Fil 1,28; 3,19). Over for fortabelsen står det himmelske borgersamfund (Fil 3,20f). Vi kan ikke lukke øjnene for den kendsgerning. Ordene om alles bekendelse af Jesus som Herre må derfor forstås som den endegyldige erkendelse og bekendelse af, at Jesus er konge og herre. Magterne er stærke, men en dag skal de erkende, at Jesus er den stærkere (jf. Luk 11,22). Med i billedet hører det, at ordene i Fil 2,10f er hentet fra Es 45,23. I det efterfølgende vers i Es 45 hedder det: "Alle, der raser mod ham, skal komme til ham og blive til skamme." Og Esajas-bogen slutter med følgende ord: "Hver måned på nymånedagen og hver uge på sabbatten skal alle mennesker komme for at tilbede mig, siger Herren. Og de skal gå ud og se på ligene af dem, der brød med mig. For deres maddiker dør ikke, og deres ild slukkes ikke. De skal være til afsky for alle mennesker" (Es 66,23f). Der tales her om alle menneskers tilbedelse af Herren, men den skæbne, der rammer dem, der brød med Gud, fornægtes ikke. På samme måde er det uholdbart at udlede alles frelse af et isoleret udsagn i Fil 2,10f.

KM finder belæg for alforsoningen i for eksempel Rom 5,18; 8,38f; 11,26.32; 1 Kor 15,22. Jeg kan ikke her drøfte alle disse tekster, men vil nøjes med at konstatere, at sådanne tekster ganske rigtigt fremstiller en form for universalitet. Paulus kan udtale, at Kristi frelsesgerning har en universel rækkevidde (Rom 5,15; 11,32; 1 Kor 15,22; 2 Kor 5,14f.19; Kol 1,20; 1 Tim 2,4.6; Tit 2,11), og han kan give udtryk for Guds eller Kristi universelle herredømme (1 Kor 15,28; Ef 1,10.22f; Fil 2,9-11). Men det er ikke tekster, der med rimelighed kan tages til indtægt for læren om alles frelse. Dette vil også stride imod tydelige udsagn hos

Paulus, hvori han omtaler den dobbelte udgang af livet.

For det fjerde negligerer KM åbenlyse udsagn om fortabelse som en evig fortabelse. Det er bestemt ikke noget, som jeg er glad for at beskæftige mig med. Men vi kommer ikke uden om tekster, hvor Paulus omtaler dem, som ikke skal arve Guds rige. Det er udsagn, som ikke blot kan handle om meningsløsheden i et jordeliv uden fællesskab med Jesus Kristus.

I den antikke jødedom herskede der hos apokalyptikerne og andre ikke tvivl om eksistensen af helvede og fortabelse (4 Ezra 7,38.80-87; 1 Hen 22,10-13; 27,2f; 63,1-9; 100,9; 103,5-8; 108,3-6; SyrBar 44,15; Test-Zeb 10,3; 4 Makk 12,12). Hvis Jesus her ville gå imod en sådan opfattelse, måtte man vente, at han havde gjort det utvetydigt klart. Men det har Jesus ikke gjort. Tværtimod.

Jesus beskriver helvede som et sted med straf. I fortællingen om verdensdommen hører ordene om helvede hjemme i en domssammenhæng. Det hedder, at de skyldige straffes med den evige ild: τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ (Matt 25,41). I Bjergprædikenen findes et tilsvarende ord af Jesus. Også her er konteksten en domstol, hvor den, der råber *tåbe* til sin broder, bliver dømt skyldig til helvedes ild: ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός (Matt 5,22). Helvede bliver af Jesus beskrevet som et resultat af domsafsigelsen. Jesus taler om flugt fra helvedes dom, ἀπὸ τῆς κρίσεως τῆς γέεννης (Matt 23,33). Jesus skildrer i disse tekster ikke blot om erfaringer i jordelivet. Det fremgår tydeligt af sammenhængen.

Helvede bliver beskrevet med forfærdende billeder. Helvede er kendetegnet af en frygtelig ild (Matt 3,12; 13,30; Luk 3,17), en ildovn (Matt 13,42.50), en ildens helvede (Matt 18,9). Den definitive ild erfares ikke i

jordelivet, men først ved verdens ende, således som Jesus forklarer det i Matt 13,40.

Et andet rystende billede er mørket. Det er et mørke, som er *udenfor*: τὸ σκοτός τὸ ἔξώτερον (Matt 8,12; 22,13: 25,30; sml. Matt 27,45; Mark 15,33; Luk 23,44). Det er et frygtindgydende sted med gråd og med tænderskæren (Matt 8,12; 13,42.50; 22,13; 24,51; 25,30; Luk 13,28).

Det er mig en gåde, at KM i lyset af sådanne utvetydige udsagn af netop Jesus kan hævde, at alle i sidste ende bliver frelst. I ingen af disse tekster er der et formildende udsagn om at mennesket renses for derefter at blive frikendt af dommeren. Og sådanne tekster lader sig heller ikke relatere til jordelivet her og nu. Jesus retter en heftig advarsel imod dette helvede, og vi har ingen beføjelse til at negligere sådanne udsagn eller omtolke dem, hvor gerne vi end ville.

Enhver bibeltekst, som ifølge en traditionel læsning af Bibelen giver belæg for en lære om den dobbelte udgang, bliver af KM forklaret på anden måde. Mon ikke KM som censor ville have sat nogle røde streger i margin her og der, hvis der var tale om en besvarelse, som han skulle bedømme?

Jeg skal bestemt ikke skjule, at det er svært at fastholde læren om den dobbelte udgang. Den er gådefuld. Det er svært at tale om glæde i himlen, hvis der er nogle, der mangler. Det er svært at forstå talen om Guds kærlighed, hvis den skal forenes med udsagn om Guds vrede. Vanskelighederne tårner sig op. Det har KM ret i. Men løsnin-gen er ikke at bagatellisere og ignorere de udsagn, som ikke stemmer med vores opfat-telse af Guds kærlighed. Det er nu engang ikke op til os at definere Guds kærlighed. Gud er kærlighed, og det er Gud efter sine egne standarder, ikke efter vore standar-der. Vi skal passe på, at vi ikke skaber Guds kærlighed i vort eget billede! Det vigtigste,

som de bibelske tekster siger om Gud, er, at Gud er kærlighed. Gud er ikke vrede og dom, men Gud er kærlighed. Men et så-dant udsagn må selvsagt forstås i lyset af, hvad disse tekster i øvrigt siger om Gud, for eksempel at Gud er hellig og retfærdig og afskyr synden og så videre. De bibelske for-fattere drager ikke den konklusion, at Gud kun kan være kærlighed, hvis Gud frelser alle. Når de ikke drager den konklusion, har vi ingen ret til at gøre det.

KM udtrykker overhovedet ingen forstå-else for det legitime i læren om den dobbelte udgang. KM viger ikke tilbage fra særdeles stærke udsagn om sin modpart. Stilen kan blive rigeligt polemisk. Ifølge KM rummer læren om den dobbelte udgang “den fari-sæiske grundstruktur, [...] hvorefter de fortabte næsten altid er de andre” (36). Det er en snedig, men ikke særlig hæderlig af-visning af en modpart. Et andet eksempel er KM’s afvisning af enhver tale om verba-linspiration. Ifølge KM bliver en sondring mellem centrum og periferi dermed gjort umulig. “Når alt er inspireret af Helligån-den, må alt være lige rigtigt” (60) – “Hvis alt er Guds ord, må alt være centralt” (64). Det er ganske enkelt noget sludder!

Bogen rummer også andre besynderlige udsagn. “Gud har intet væsen. Gud er en aktivitet og en relation i forhold til menne-sket. [...] Gud er Gud i relation til *levende* mennesker. Det giver ikke mening at sige, at ‘Gud er Gud, om alle land lå øde! Gud er Gud, om alle mand var døde’” (70). Med an-dre ord: Hvis ikke der var mennesker, ville Gud heller ikke findes. For Gud er en rela-tion. Det er for mig ganske overraskende, at KM vil formulere sig sådan. Man spørger sig selv, om han virkelig mener, hvad han siger.

For nogle år siden talte jeg med en uden-landsk biskop om alles frelse; jeg bad om hans kommentar. Han svarede, at også han

var tilhænger af denne lære om alles frelse. Han indrømmede, at Bibelen taler om en dobbelt udgang, men han mente, at læren om alles frelse måtte være den eneste mulige konsekvens af evangeliets udsagn om Guds kærlighed. En sådan opfattelse er til at forholde sig til. Men KM's fremgangsmåde er derimod et forsøg på at indlæse læren om alles frelse i Bibelen.

Bogen kommer desværre til at få stor betydning for mange mennesker, der vil lade sig besnære af den finurlige argumentation. Det er ingen hemmelighed, at læren om alles frelse breder sig i den danske folkekirke. Nu har KM leveret et formodet eksegetisk

grundlag for denne lære. Hvis man befinder sig i et hus, der er gået i brand, kan man lytte til den, der siger, at alt er fred og ingen fare. Jeg har det på samme måde med KM's bog. Der er fred og ingen fare. De bibelske udsagn om Guds hellighed, Guds dom og Guds vrede kan vi ifølge KM tage det roligt med. Det har ingen evighedsbetydning, hvis man afviser evangeliet og kaster vrag på Guds kærlighed. Fred og ingen fare.

Alligevel er det et bedrageri at sige sådan, hvis man tager bibelteksterne for pålydende. Det er klart, at KM er drevet af et ærligt ønske om at tjene evangeliet. Men resultatet er forstemmende og nedslående.